

Ronald Wright

Kratka povijest napretka

2014, 171 str.

Zagreb, Naklada Jesenski i Turk

Gauginovo pitanje u nazivu prvog poglavlja zapravo predstavlja treće pitanje koje si je slavni slikar postavio nakon smrti svoje kćeri, a glasi: *Kamo idemo? Već* na početku autor će konstatirati da "... za razliku od ostalih živih stvorova naša je prisutnost na ovom svijetu dosegla takve razmjere da si više ne možemo priuštiti tumaranje."¹ Misao je to koja se kreće prema kritici pojma napredak, odnosno prema veličanju materijalnog napretka, prilikom čega se moralni napredak javlja kao epifeniomski događaj, nešto što se podrazumljivo razvija s tehnološkim progresom koji poprima dimenzije ideologije, religije, a ponajviše mita. Tako se napredak tehnologije oružja našao u *čorsokaku*, slično kao i najave nekih političara o kulminaciji povijesti u zajednici demokracije i kapitalizma, tvrdi autor Wright. Prijašnja iskustva prethodnih razina društava i civilizacija predstavljaju svojevrstnu negativnu pravilnost u kretanjima ljudskog napretka. Ta upozoravajuća putanja predstavlja za autora znak naše pogrešivosti prilikom utvrđivanja neprikosnovenih istina, poput biblijske procjene starosti zemlje, u koju su sumnjali Newton, Darwin te Charles Lyell u svom djelu *Načela geologije*. Sumnju nastavljaju i Marie Curie, istražujući o elementima koji se u prirodi raspadaju u mjerljivim rasponima, i fizičari Boltwood i Rutherford, dokazujući da se starost zemlje ne mjeri u milijunima, već u milijardama godina te tvrdeći da se čovjek najranije našao među vrstama. Time je na neki način Gaugin dobio odgovor i na prva dva pitanja koja je postavio; *Odakle dolazimo? i Što smo?* Napredak se tako nastavio kulturom. Trebalo je tri milijuna godina da se od otkrnutog kamena dođe do rastaljenog željeza, a tek tri tisuće godina od rastaljenog željeza do hidrogenske bombe. Razvijao se čovjekov predak od *homo erectusa* do neandertalca i kromanjonca. Posljednje dvije skupine bile su u popriličnim sukobima koji su iznjedrili nova oružja, ali i nove načine života (sjedilački, budući da su kromanjanci bili nomadski narod). Ti su sukobi, prema autoru ove knjige, predstavljali možda prvi dokaz nasilnosti naših predaka, jer su neandertalci iznenada

¹ Ronald Wright, *Kratka povijest napretka*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 12.

nestali, a pretpostavlja da su uzrok bili kromanjonci i to genocid. Nadalje, možda je najvažnije to što ne postoje jasni dokazi o tome imamo li mi, današnji ljudi, neandertalske krvi, odnosno krvi vrlo nasilnih i kanibalski nastrojenih predaka.

Napredak kulture može biti dvosjekli mač, kao recimo atomska bomba, ali od toga nije patio samo moderan čovjek, već i naši preci iz kamenog doba. Od nastanka civilizacije, one sumerske, prije 3000 godina, smatralo se da su ljudi bolji od svojih "divljih" povijesnih inačica, te da se ta civiliziranost može i treba širiti. To širenje civiliziranosti odnijelo je, prema autoru, oko 100 milijuna žrtava tijekom 20. st. Sve velike promjene, tvrdi Wright, nakon izlaska čovjeka iz pećine nastale su unutar kulture, a ne unutar čovjekove biologije. Čovjekova kultura i tehnologija su kumulativne, no urođena inteligencija nije, stoga čovjek u tako kratkom razdoblju, kao što je razdoblje civilizacije, ne može ostvariti značajnije evolutivne pomake. Sudbina čovjeka sada postaje isključivo problem čovjeka, jer je kultura zamijenila evoluciju. Prvo razdoblje tog kulturnog napretka je očuvanje vatre, što je *homo erectus*u znatno pripomoglo u produžavanju života. Zatim usavršavanje lova, što je pridonijelo akumulaciji hrane, a ona, viškom, pridonijela dokolici i razvoju kulture. Tijekom paleolitika kromanjonac ili *homo sapiens* širi se svijetom, razmješta po kontinentima i, gotovo pa industrijski, ubija sve što mu može poslužiti kao hrana. Povećanjem populacije raskošan i lagodan život polako jenjava, jer razvijajući svoju zajednicu na neracionalnom trošenju resursa dovode je, kaže Wright, u prvu zamku napretka. Rađa se tako postupno zemljoradnja, jer su ljudi toga doba bili prisiljeni uzgajati nekoliko vrsta biljaka za vlastitu prehranu. Poljoprivreda se paralelno razvijala na više kontinenata, a svaki od njih imao je specifičnu kulturu za uzgajanje. Ukorak s poljoprivredom dolazi i pripitomljavanje i plansko ubijanje životinja. Poljoprivrednici tako postaju dominantan oblik čovjeka, tjerajući ili ubijajući lovce sakupljače i bivajući pretpostavka za razvijenu i mnogoljudnu civilizaciju.

Nastavljajući dalje s prokazivanjem zamki napretka autor će se ovaj put na početku trećeg poglavlja posvetiti tajnama Uskrsnog otoka. Iako se kapetanu Cooku činio kao neplodan otok, zapravo je riječ o izravnom čovjekovu iscrpljivanju otoka, navodi Wright. Neobzirnim iskorištavanjem resursa ljudi su se doveli na rub egzistencije, imajući obzira samo prema vlastitim kamenim božanstvima. Jedino što su značajno ostavili iza sebe jest opsidijan (vrlo oštro vulkansko staklo), pored još brojnog oružja koje su nemilice gomilali. Uskrsni otok za autora ove knjige predstavlja primjer nekontroliranog raspolaganja dobrima koji se kao eksperimentalan dokaz lako može primijeniti na cjelokupni planet. Druga zamka napretka iznesena u ovom poglavlju je civilizacija Sumera. Najstarija je to zajednica, slično kao i zajednica Uskrsnog otoka, koja se neovisno razvijala. Svjedočanstva toga vremena zabilježena su klinastim pismom, a najpoznatiji tekst je *Ep o Gilgamešu*.

Prve razvijenije naseobine Jerihon i Catal Huyuk svjedoče o, opet jednako kao i na Uskrsnom otoku, pustošenjima, kako humanitarnim, tako i ekološkim. Tako se nakon iskorištenja tog područja populacija premješta na ravnice Eufrata i Tigrisa, u tzv. Mezopotamiju, današnji Irak, koji nam zbog današnje medijske blizine izgleda negostoljubiv, ali je u vrijeme Mezopotamije bio močvarno područje s bogatim tлом. Zbog nedostataka određenih dobara to je područje vrlo brzo izraslo u trgovačko središte, pismo se širilo preko svećenika, no zbog izrazito komercijalnih razloga. Svećeničke korporacije gomilale su bogatstvo, postale su tlačiteljske i religijskom su dogmom manipulirale radnom snagom toga vremena. Tako sumerski gradovi nakon izuma navodnjavanja i pisma, te omasovljavanjem, polako počinju ratovati, obradive površine iz kolektivnog prelaze u privatno vlasništvo, a pojavljuju se i sve jači robovlasnički odnosi s antologijskom okrutnošću.

Pad Rima u 4. st. i pad civilizacije Maja u 9. st., kao primjere neukrotive želje za napretkom, ali i mahnitim blagostanjem, autor nastoji opisati u pretposljednem poglavlju. Wright napredak tih dvaju naroda predstavlja kroz simbol piramide, gdje su autoritarna piramidalna vlast i piramidalno financijsko napredovanje osnova općenitog napretka u njima. Krajnja granice izrabljivanja okoliša predstavlja i krajnje granice napretka. Velik problem antike i kultura koje su se razvijale iz nje jesu deforestacije i obimna obrada zemlje koje dovode do gubljenja površinskog dijela hranjivog supstrata zemlje. Ekološkim se promjenama, prema autoru, mogu analizirati i društvene promjene Rima. Posjedi se privatiziraju, a do Klaudijeve ere 200.000 rimskih obitelji prima milostinju. Nemiri u provincijama na periferiji eskaliraju, gradski centri počinju rasti, što u konačnici dovodi do destabilizacije cjelokupnog carstva. U relativno sličnom periodu s Rimskim Carstvom razvija se civilizacija Maja. Život vođen u sklopu seoskih gospodarstava, zajedno s duhovnim vođama koji preko povezanosti s vlastitim božanstvima garantiraju napredak i sklad, vodio je stvaranju velike populacije gradova. Povećavaju se obradive površine, a šumske se površine smanjuju. Nesavjesno iskorištavanje plodnog tla i njegova erozija uslijed krčenja šuma, te jaz između bogatih i siromašnih dovode, naravno, još jednom u povijesti do nemira koji i u ovom slučaju rezultiraju kolapsom društva. Neke kulture svoj kolaps duguju izoliranosti i neracionalnom odnosu prema iskorištavanju prirodnih resursa (Sumer, Uskrsni otoci, Maje, Carski Rim), dok druge (Egipat, Kina u prošlosti) konzervativnim, ali dugoročnim životom u skladu sa zakonima prirode izbjegavaju katastrofičan ishod.

Posljednje poglavlje svojevrsni je rezime prethodnih tema, ali i sublimacija biti temeljene na povijesnom (ne)iskustvu. Eksperiment civilizacije, tvrdi Ronald Wright, i dalje upada u zamku napretka. Masovna istrebljenja, kako ljudskih jedinki tako i životinjskih i biljnih vrsta, neprestano su kroz povijest dovodila do novih

oblika ekocida. Autor iznosi književni doprinos prosvijećenih pojedinaca koji, koristeći se književnom alegorijom, predviđaju distopijsku budućnost današnje civilizacije. Promatrajući stvari kroz Tainterova tri aspekta kolapsa, Wright će pred kraj knjige konstatirati: “Promjena koja nam treba nije antikapitalistička, antiamerička niti dubinski ekološka, već jednostavno promjena s kratkoročnog prema dugoročnom razmišljanju - od nepromišljenosti i pretjerivanja do načela umjerenosti i predostrožnosti.”²

Saša Marinović

² Ronald Wright, *Kratka povijest napretka*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2014., str. 112.